

др Маријана ДУКИЋ-МИЈАТОВИЋ
доцент Правног факултета за привреду и правосуђе
Универзитета Привредна академија у Новом Саду

ОСВРТ НА ФЛУКТУАЦИЈЕ НА ДОМАЋЕМ ТРЖИШТУ НОВЦА И КАПИТАЛА У СВЕТЛУ АКТУЕЛНИХ ЗАКОНСКИХ ПРОПИСА

Резиме

Доношењем актуелних законских прописа, чији квалитет је еквивалентан инсистирању законодавца на поштовању норми и стандарда светске и европске легислативе у овој области, либерализују се услови за прилив страних инвестиција. Законодавном активношћу, мотивисаном и правном одговорношћу, стварају се предуслови за позитивне флукуације на домаћем тржишту новца и капитала, које је карактеристично за земље у транзицији у самом зачетку развоја. Израђеном квалитетних основа домаће легислативе, неопходних за глобализацију домаћих тржишта, имамо ли у виду да је банкарска легислатива у већем делу хармонизована са правом Европске уније, проблему се приступа са макро аспекта. На тај начин флукуације на домаћем тржишту новца и капитала генерално се усмеравају у правцу развоја и раста, што условљава и појединачна унапређења у сваком конкретном случају у привредној стварности, али са поузданом развојном амплијудом.

Кључне речи: тржиште новца и капитала, флукуације, законске новине, правна одговорност.

I Стабилност банкарског система у функцији глобализације домаћих токова капитала

Банкарски систем у Србији је и у условима актуелне глобалне рецесије ликвидан, што је позитиван показатељ. Ликвидност домаћег банкарског система је последица конзервативне политике наше централне банке и одговорности законодавца, која се манифестује већ код давања дозволе за рад активної контроли над било којим чланом банкарске групе у којој је и банка, те увидом у пословне књиге и другу документацију правних лица која су с банком код које се врши контрола повезана имовинским, управљачким и пословним односима, адекватној контроли банке на консолидовној основи, те постојању и интерне ревизије, али и спољног ревизора.¹ За разлику од светских искустава, посебно држава са развијеним тржиштима новца и капитала, наш законодавац је у други план ставио инсистирање на самодисциплини банака, акцентовао обавезу осигурања депозита у циљу јачања тржишне дисциплине, а посебно детаљно прописао оквире, који ће омогућити јачање транспарентности пословања, чиме су флукуације на тржишту новца смањене. Ефекти глобалне рецесије за сада су незнатни у поређењу са светским искуствима, првенствено јер код нас још не постоји развијено тржиште новца и капитала, што је уочено у периоду кулминације глобалне рецесије.² Позитивна слика, која је

1 Стабилности нашег банкарског система свакако доприноси законом добро уређен корпоративни систем, у коме се контрола од стране централне банке врши и путем извештаја, али првенствено на лицу места, док се тежиште у координацији корпоративног управљања лоцира на органе банке, а не само на директоре, што егзактно потврђују и резултати недавно спроведених стрес тестова банака. Наиме, „резултати тзв. стрес тестова, спроведених у склопу *Financial Sector Support Program (FSSP)*, а објављених почетком октобра прошле године, показали су да банкама у Србији у случају реализације претпостављеног песимистичког макроекономског сценарија за 2009. и 2010. годину није потребна ванредна, превентивна докапитализација. У оквиру редовног праћења финансијског стања банака и стабилности банкарског сектора, Народна банка Србије је ажурирала макроекономске претпоставке и стрес тестове банкарског сектора на кредитни ризик за 2010. и 2011. годину, на узорку од 16 банака које чине преко 80% билансне суме банкарског сектора. Добијени резултати такође указују на то да је банкарски сектор високо капитализован и отпоран на макроекономске шокове, тј. да с постојећим капиталом и резервама може да апсорбује све пројектоване губитке и да, након тога, остане изнад регулаторног минимума. И у случају реализације претпостављеног песимистичког сценарија показатељ адекватности капитала би и даље остао изнад прописаног минимума од 12%, односно с почетних 22,36% у 2010. години би се смањило на 16,04%, а у 2011. на 15,16%.“ – Подаци преузети из извештаја Народне банке Србије „Банкарски систем високо капитализован и отпоран на макроекономске шокове“, који је објављен 13.1.2010. године на сајту: www.nbs.rs.

2 „Упркос укупном расту БПД-а од 5,4% у 2008. години, нагло преливање ефеката глобалних турбуленција је већ у четвртном тромесечју те године довело до пада

видљива у осврту на развој нашег банкарског система, као катализатора развоја тржишта новца и капитала резултат је уз конзервативну политику централне банке, која прописује стандарде у складу са којима су пословне банке дужне да идентификују, мере и процењују ризике којима су изложене у свом пословању и да управљају ризицима: ризиком ликвидности,³ кредитним ризиком,⁴ каматним и девизним ризиком⁵ и осталим тржишним ризицима, ризицима изложености банке према једном лицу или групи повезаних лица, ризицима улагања банке у друга правна лица и у основна средства,⁶ ризицима који се односе на земљу порекла лица према коме је банка изложена, оперативним ризиком, укључујући и правни ризик, као и ризиком неодговарајућег управљања информационим и другим технологијама значајним за пословање банке и вишеструког обезбеђења пласмана пословних бана-

привреде Србије од 6,5% (на годишњем нивоу). Обим и трајање такве контракције у Србији одредиће неколико основних фактора. Најпре, пад светске (а затим и домаће) тражње, посебно за металом, као кључним елементом извоза Србије, снажно је погодио индустријску производњу, која је већ у четвртном тромесечју, услед смањења продаје, забележила пад од 5,1% у односу на исто тромесечје претходне године. Пад се појачаним интензитетом наставља и у првом тромесечју ове године, па је индустријска производња на крају марта, међугодишње посматрано, мања за чак 17,0%. Снажан негативни притисак долази и од међугодишњег пада трговине на мало и велико од 14%, посебно ако се има на уму да је овај сектор, заједно с финансијским посредовањем, телекомуникацијама и транспортом, био главни катализатор привредног раста Србије у неколико последњих година. Друго, прилив капитала упадљиво је успорен од октобра 2008. године. У последњем тромесечју знатно је смањен обим страних директних инвестиција, а ниво задуживања предузећа у иностранству пао је на рекордно низак ниво (услед неповољнијих услова како што се тиче обима, тако и што се тиче рочности и цене страних кредита). Ови трендови штетили су ликвидности претежно.“ – Подаци преузети из „Извештаја о стању у финансијском систему“ Народне банке Србије од 7.8.2009. године, стр. 14, објављеном на сајту: www.nbs.rs.

- 3 Централна банка је ликвидност стимулисала и подржала одобравањем динарских кредита с роком доспећа до годину дана и девизним своп трансакцијама на међубанкарском девизном тржишту банкама, с тим да се краткорочни кредити за ликвидност везују за залог хартија од вредности које су издале централна банка и Република Србија, слободних девизних средстава које банка залаже на посебном рачуну код централне банке, као и потраживања банке по основу одобрених хипотекарних кредита, те потраживања према Републици Србији и буџетским корисницима. Централна банка стимулише ликвидност и кроз своп трговину девизама.
- 4 Узроци пада кредитне експанзије који датира од последњег тромесечја 2008. године су разнолики почев од смањене тражње за кредитима, лоша макроекономска ситуација и њена рефлектовања на изворе ликвидности, те квалитетно управљање ризицима од стране банака.
- 5 Имајући у виду високу валутну индексираност биланса банкарског сектора депресијација домаће валуте не би била пожељна, а позитиван учинак у том правцу свакако ће имати програм са ММФ-ом одобрен у мају 2009.
- 6 Смањена ликвидност обележава реални сектор, који је окренут кредитима.

ка средствима обезбеђења. Спречавање депресијације курса динара је изузетно значајно за одржавање финансијске стабилности на макро нивоу, чему свакако доприноси програм с ММФ-ом од маја 2009. године, те договор с пословним банкама у оквиру тзв. Бечке иницијативе, а у резултанти дају последицу и то задржавање на нивоу изложености са краја 2008. године, те смањење ризика земље.⁷ У супротном би дошло до преливања кризе и на тржиште новца и капитала,⁸ јер би се услед отежане исплате доспелих ануитета, те дислоцирања тежишта наплате на непокретности, чија цена може пасти, могли се изазвати губитци код пословних банака, али имајући у виду корпоративну структуру наших пословних банака, те контролу централне банке, све то је координирано првенствено мерама, које регулишу обим кредитне активности банака и висину задужености.⁹ У интеракцијском међуделовању банкарског система и привреде, може доћи до неповољних дешавања у банкарском систему, али и у привреди, а посебно на тржишту новца и капитала, јер се ефекти глобалне рецесије испољавају преливањем ефеката финансијске кризе на реални сектор економије.¹⁰ Посматрано са правног аспекта, политика наше централне банке дала је већ својом превентивношћу резултате, обзиром да је модеран банкарски закон формирао прециз-

7 „Девизне резерве Народне банке Србије су у марту смањене за 130,6 милиона евра и 31. марта су износиле 10.444,3 милиона евра. Према прелиминарним подацима, нето девизне резерве су на исти дан износиле 6.181,0 милион евра. Нето девизне резерве представљају девизне резерве умањене за девизна средства која банке држе код Народне банке Србије и за средства повучена по кредиту од ММФ-а. Изражено у доларима, девизне резерве су на крају марта износиле 14.007,9 милиона, а такав њихов ниво обезбеђује покривеност новчане масе М1 од 462 одсто. Истовремено, девизне резерве покривају деветомесечне потребе увоза робе и услуга. Пошто су девизне резерве банака последњег дана марта износиле 1.530,7 милиона евра, укупне девизне резерве земље су износиле 11.975,0 милиона евра, односно 16.060,9 милиона долара.“ – Подаци преузети из чланка „Стање девизних резерви и кретања на међубанкарском девизном тржишту у марту 2010“, објављен 15.4.2010. године на сајту: www.nbs.rs

8 Г. Јухас, „Хипотекарна криза у банкарским кредитима“, *Правни животић*, бр. 12/2008, Београд, стр. 731–749.

9 Н. Тодоровић, *Хипотекарно тржиште и склоности ка рефинансирању*, Крагујевац, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, 2006.

10 Тако су предвиђања за текућу годину везана за „наставак процеса дезинфлације (циљ за децембар 2010. је $6\pm 2\%$), очување финансијске стабилности, раст економске активности (1,5%), по основу опоравка извозне тражње (код најзначајнијих трговинских партнера) и раста инвестиција, јачање макроекономске и финансијске стабилности захваљујући продужењу аранжмана с ММФ-ом и високим девизним резервама НБС, обезбеђивање средства за одржање макроекономске стабилности и пројектне подршке и од других МФО (Светска банка, ЕИБ, ЕБРД...), поправљање изгледа у погледу кредитног рејтинга земље и пад премије ризика – повољније финансирање привреде и државе.“ – Подаци преузети из чланка „Актуелна монетарна и макроекономска кретања“, објављен 29.12.2009. године на сајту: www.nbs.rs.

ну корпоративну структуру, а централна банка је надзирала целокупне активности свих пословних банака. У економском смислу резултате су дале различите мере.¹¹ Успоренији раст банкарског система неминовно условљава стагнативне флукуације на тржишту новца и капитала, што значи да се напредак може очекивати тек са стабилизацијом банкарског система, са слабљењем ефеката глобалне рецесије, а што се може очекивати већ током текуће године.¹²

II Законски оквири девизног пословања у Србији према Нацрту Закона о изменама и допунама Закона о девизном пословању

Закон који регулише девизно пословање код нас на снази је од 27.7.2006. године и њиме је прихваћен принцип постепене либерализације кретања капитала, почев од изградње законодавног оквира који ће омогућити одговарајући степен либерализације како за домаћа лица – резиденте, тако и за страна лица – нерезиденте, а њиме је извршена и потпуна либерализација текућих плаћања и проглашена екстерна конвертибилност динара у текућим трансакцијама.¹³ Ступањем на снагу Закона о девизном пословању извршена је делимична либерализација капиталних послова и то послова са дугорочним хартијама од вредности, са финансијским дериватима, инвестиционим и добровољним пензијским фондовима и по основу осигурања, као и појмовно усклађивање са *Council Directive 88/361/EEC of 24 June 1988 for the implementation of Article 67 of the Treaty*.¹⁴ Либерализација је извршена и код плаћања и преноса капитала по основу директних инвестиција

11 Као подршка Програму мера Владе РС, донета је одлука од стране централне банке да се из основице за обрачун обавезне резерве изузму кредити које су банке, у складу с тим програмом, одобриле предузећима (за инвестиције) и становништву (за куповину трајних потрошних добара произведених у Србији). Даље, банкама је дата могућност да рок отплате готовинских кредита који су одобрени пре 30. септембра 2008. продуже и до дванаест месеци од првобитно утврђеног датума доспећа, под условом да су конвертовани у динаре, а и без додатних трошкова за дужника с тим у вези. Најзад, банке више немају потребу да од физичких лица захтевају полагање депозита у износу 30% вредности кредита (за потраживања пуштена у течај од почетка 2009) с обзиром на то да их је Народна банка Србије ослободила обавезе да ова потраживања у том случају класификују као лошија.

12 Види „Актуелни макроекономски изазови“, чланак објављен 27.1.2010. године на сајту: www.nbs.rs.

13 Види: М. Унковић, *Свољношћивинско и девизно пословање*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1996; П. Капор, *Међународно финансијско и девизно пословање*, Пословни биро, Београд, 2004.

14 *Official Journal of European Communities*, No L 178 of 8.7.1988.

резидената у иностранство, као и ради стицања својине над непокретностима резидената у иностранство, која може да се врши слободно.¹⁵ Закон је омогућио слободу плаћања ради стицања својине над непокретностима нерезидената у Републици Србији у складу са одредбама закона који уређује својинско правне односе.¹⁶ Прописана је и могућност преноса потраживања из иностранства, односно дуговања иностранству, те је продужен рок уноса средстава плаћања, по текућим пословима, са 90 на 180 дана, а исто тако повећан је износ динара, односно ефективног страног новца који је дозвољено изнети у иностранство, односно унети у Републику Србију, на 10.000 евра, чиме је извршено усклађивање са Директивом ЕУ бр. 1889/2005.¹⁷ Управо Нацрт Закона о измена-

- 15 Законодавац је у Нацрту прецизно дефинисао појмове финансијских деривата, кредитних послова са иностранством и гаранцијских послова, те појам резидента. Прописано је да Влада може ближе да уреди начин и услове под којима резиденти – правна лица и предузетници послују са нерезидентима чије је седиште у земљама или територијама, који имају привилеговане пореске системе. Резиденти-правна лица, предузетници и физичка лица не могу да врше плаћање ради улагања у инвестиционе и добровољне пензијске фондове у иностранству. Одредбама члана 11 Нацрта прописано је да кредитне послове из члана 2 тачке (21) Закона банка, резидент – правно лице и предузетник закључују са страном банком и нерезидентом – правним или физичким лицем у писменом облику, да банка може закључивати кредитне послове са иностранством у своје име и за свој рачун, у своје име и за туђ рачун и у туђе име и за туђ рачун, те да резидент – правно лице може узимати кредите и зајмове из иностранства и одобравати нерезидентима комерцијалне зајмове у своје име и за свој рачун и у своје име и за туђ рачун, док финансијске зајмове може нерезидентима одобрити у своје име и за свој рачун у складу са одредбама овог закона. Резидент – правно лице које је Република Србија основала посебним законом ради финансирања извоза, може нерезидентима одобравати зајмове у складу са тим посебним законом. Резидент – предузетник може у своје име и за свој рачун узимати кредите и зајмове из иностранства и одобравати нерезиденту комерцијалне зајмове. Кредитне послове са иностранством не могу закључивати резидент – физичко лице и резидент – огранак страног правног лица. Чланом 12 Нацрта мења се члан 20 Закона тако да предвиђа да резидент – правно лице и резидент – предузетник могу од другог резидента – правног лица и предузетника куповати потраживање и дуговање по кредитном послу са иностранством, док банка може такво потраживање, односно дуговање куповати и од друге банке. Нерезидент може под условима и на начин који пропише Влада куповати потраживање и дуговање резидента по кредитном послу са иностранством.
- 16 Закон омогућава слободан пренос са девизног и динарског рачуна нерезидента. Резидентима је омогућено обављање депозитних послова у иностранству, уведена је могућност куповине, односно продаје потраживања и дуговања од стране банака и других правних лица.
- 17 Члан 13 Нацрта иновира члан 21 Закона прописујући да се финансијски кредити и зајмови узети из иностранства могу користити за плаћање увоза робе и услуга и финансирање извођења инвестиционих радова у иностранству, док члан 14 Нацрта мења одредбу члана 22 Закона којом је прописано да Народна банка Србије може утврдити обим и услове под којима банке могу да узму краткорочне орочене банкарске депозите и краткорочне банкарске кредитне линије од страних банака,

ма и допунама Закона о девизном пословању¹⁸ представља надградњу

тако што банка може без ограничења давати банкарске гаранције, авале и друге облике јемства у корист нерезидента – кредитора по кредитном задужењу резидента у иностранству, а гаранције, авале и друге облике јемства по кредитним пословима између два нерезидента у иностранству у складу са одредбама овог закона. Резидент – правно лице и предузетник могу без ограничења давати јемства и друга средства обезбеђења у корист нерезидента – кредитора по кредитном задужењу резидента у иностранству. Резидент – правно лице може давати јемства и друга средства обезбеђења по кредитним пословима између два нерезидента у иностранству у складу са одредбама овог закона. Нацртом је предвиђено и да резиденти – правна лица могу нерезидентима одобрити финансијске зајмове из добити коју резиденти остваре пословањем у иностранству и то под условом да је нерезидент – дужник по кредитном послу у већинском власништву резидента, што се примењује се и на банку која одобрава финансијски кредит страном лицу или даје банкарску гаранцију по кредитном послу између два нерезидента у иностранству. Члан 17 Нацрта иновира члан 25 Закона прописујући да банка чије учешће у кредиту или зајму који група страних кредитора одобрава резиденту (синдицирани кредит или зајам) није мање од 10% укупног износа кредита или зајма, може по основу тог учешћа резиденту – правном лицу и предузетнику одобрити кредит у девизама и за намене предвиђене чланом 21 став 2 овог закона. Члан 27 Закона који прописује да банка, без ограничења, држи девизе и на рачунима код банака у иностранству, те да резиденти могу држати девизе на рачуну код банке у иностранству под условима и на начин који пропише Народна банка Србије допуњен је одредбама Нацрта и то члана 19 тако да Банка у складу са прописима о банкама и овим законом, издаје гаранције, авале и друге облике јемства по текућим и капиталним пословима између резидената и нерезидената и прибавља гаранције страних банака и гаранције и јемства нерезидената по тим пословима. Банка може у складу са прописима о банкама прибављати гаранције страних банака и гаранције и јемства нерезидената као средство обезбеђења за потраживање од резидента. Изузетно, банка не може прибављати наведене гаранције и јемстава по потраживањима у Републици, која су настала по основу иностраних кредита за које је држава преузела обавезу отплате према иностранству. Потом да банка може вршити платни промет по кредитним пословима са иностранством, само уколико су ти послови са свим променама претходно евидентирани код Народне банке Србије у складу са овим законом, те да се плаћање, наплаћивање и пренос између резидената и између резидената и нерезидената у Републици врши у динарима, а изузетно и у девизама по основу таксативно побројаних случајева. Одредбама Нацрта девизно тржиште уређује се без одредница на посредан и непосредан начин, што је био случај са Законом о девизном пословању. Тако је прописано и да банке, резиденти и нерезиденти могу на девизном тржишту куповати и продавати девизе за потребе свог пословања, за разлику од важећег решења по коме куповину и продају ефективног страног новца на девизном тржишту обавља банка, Народна банка Србије, као и други резиденти који у складу са овим законом обављају мењачке послове.

18 Заштитне мере су прописане таксативно чланом 42. Закона о девизном пословању, док су одредбама члана 25 Нацрта прописане генералном, општом формулацијом, а одредбама члана 26 Нацрта допуњен је члан 49 Закона, тако што је код размене података у контроли девизног пословања дефинисано да размена истих нема карактер одавања државне тајне. Нацртом су знатно појашњене и прецизније дате одредбе чланова од 50 до 56 Закона о девизном пословању, којима су уређене основе функционисања Девизног инспектората. Што се тиче казних одредби

домаћег законодавства, имајући у виду да је потписивањем Споразума о стабилизацији и придруживању између Европских заједница¹⁹ и њихових држава чланица, са једне стране и Републике Србије, са друге стране 29. априла 2008. године, Република Србија обавезана на постепено усклађивање домаћег законодавства са правним текovinaма Европске уније, односно на усклађивање са *acquis communautaire*, као и на њихову доследну примену. Од успеха и брзине поступка усклађивања зависе како спровођење Споразума, тако и преговори о приступању Европској унији.

III Нови Закон о спољнотрговинском пословању

Новим законом, који регулише спољнотрговинско пословање код нас²⁰ хармонизација са нормама Светске трговинске организације и Европске уније подигнута је на још виши ниво, него што је то био случај са претходним законом.²¹ Анализом одредби члана 1 Закона уочава се инсистирање законодавца на поштовању норми и стандарда светске и

Нацртом је допуњен члан 58 Закона којим је прописано да ко изврши наплату, плаћање или изда налог за плаћање, односно изврши пренос нерезиденту износа који прелази 100.000 евра, на основу уговора у којем није наведена стварна цена или на основу неистините исправе, казниће се за кривично дело казном затвора од једне до десет година, тако што је прописано и да се то односи и на симуловане уговоре. Чланом 37 Нацрта предвиђено је да одредбе члана 4 и 5 Закона о девизном пословању престају да важе 31.12.2009. године, док ће се на кредитне послове са иностранством, који су евидентирани до дана ступања на снагу овог закона, али чија реализација није окончана до тог дана, примењивати одредбе прописа о евидентирању кредитних послова са иностранством донетог на основу члана 5а тог Закона, која одредба би требало да је примењивана од 1. јануара 2010. године. Нацрт Закона о изменама и допунама Закона о девизном пословању је од 4. јуна 2009. године доступан стручној критици на сајту Народне банке Србије.

19 Сл. гласник РС – Међународни уговори, бр. 83/2008.

20 Закон о спољнотрговинском пословању (Сл. гласник РС, бр. 36/2009) ступио је на снагу 23.5.2009. године.

21 Види: Д. Шошкић, Б. Живковић, *Финансијска тржиштина и институције*, Београд, Центар за издавачку делатност Економског факултета, 2007; Ј. Козома-ра, *Спољнотрговинско пословање*, Ars Libri, Београд и Бесједа, Бања Лука, 2001; *Међународни проблеми*, бр. 54(1-2)/2002; стр. 14; В. Зарић, *Комерцијално и спољнотрговинско пословање*, Пољопривредни факултет, Београд – Земун, 2008. стр. 1-334; С. Ловрета, Н. Јанићивећић, Г. Петковић, *Продаја и менаџмент продаје*, Савремена администрација, 2001, стр. 1-553; А. Ђирић, „Унапређење регулативе и праксе спољнотрговинског пословања“, *Право и привреда*, Београд, Удружење правника у привреди СР Југославије, 1997, бр. 5-8/1997; *Регулатива и пракса спољнотрговинског пословања Југославије у условима економских санкција међународне заједнице, Југословенска криза: поуке за међународно право – зборник радова са међународног научног скупа одржаног 19. и 20. маја 2000. године на Правном факултету у Нишу*, Ниш, Центар за публикације Правног факултета, 2001, стр. 224-25.

европске легислативе у овој области,²² али и утемељење и надлежност Агенције за страна улагања и промоцију извоза, која би том циљу и бољитку требала да допринесе.²³ Оваква правна конструкција представља новину у односу на претходни закон,²⁴ јер законодавац напушта одредницу „прекогранични промет робе и услуга“ и везује основне елементе спољнотрговинског пословања за лица.²⁵ Принципи спољнотрговинског пословања постулирани новим Законом о спољнотрговинском по-

- 22 А. Ђирић, „Глобализација као амбијентални услов спољнотрговинског пословања и приватизације“, *Право и привреда*, Београд, Удружење правника у привреди СР Југославије, 2004, бр. 5-8/2004, стр. 1093-1111.
- 23 Спољнотрговинско пословање је дефинисано као спољнотрговински промет робе и услуга и обављање привредних делатности страног лица у Републици Србији и домаћег лица у другој држави или царинској територији, који се према одредбама става 3 члана 1 за поједине врсте робе и услуге може посебно уредити у складу са правилима Светске трговинске организације и прописима Европске уније. Спољна трговина наоружањем, војном опремом и робом двоструке намене уређује се посебним законом. Спољнотрговински промет може бити директно улагање и инвестициони радови страног лица у Републици Србији, односно домаћег лица у другој држави или царинској територији. Под директним улагањем се подразумева оснивање привредног друштва, огранка, представништва, куповина удела или акција у капиталу привредног друштва, докапитализација привредног друштва и сваки други облик улагања страног лица у Републици Србији, односно домаћег лица у другој држави или царинској територији, док су инвестициони радови пројектовање, грађевински и занатски радови, инжењерски радови и сви остали радови и услуге на објектима које врши, односно пружа страно лице у Републици Србији, односно домаће лице у другој држави или царинској територији. Правно лице и предузетник са седиштем и физичко лице са пребивалиштем у Републици Србији је домаће лице према одредбама Закона, док је страно лице правно лице и предузетник са седиштем у другој држави или царинској територији, физичко лице са пребивалиштем у другој држави или царинској територији и домаће физичко лице са пребивалиштем, односно боравиштем у другој држави или царинској територији дужим од годину дана, што су решења из претходне легислативе. Извори права су Закон о страним улагањима (*Сл. лист СРЈ*, бр. 3/2002 и 5/2003 и *Сл. лист СЦГ*, бр. 1/2003 – Уставна повеља) и Закон о девизном пословању (*Сл. гласник РС*, бр. 62/2006). За разлику од претходно важећег Закона о спољнотрговинском пословању, а сагласно одредбама Споразума о оснивању Светске трговинске организације из Маракеша (члан XII став 1) и члану XXXIII Општег споразума о царинама и трговини из 1994. одредница „иностранство“ замењена је одредницом „друга држава или царинска територија“.
- 24 А. Ђирић, „Улога државе у спољнотрговинском промету“, *Право и привреда*, Београд, Удружење правника у привреди СР Југославије, бр. 5-8/1998.
- 25 Огранак и представништво страног лица у Републици Србији региструју се у Регистар привредних субјеката, у складу са прописима Републике Србије којима се уређује упис у тај регистар. До ступања на снагу Закона регистрација представништва страног лица у Републици Србији у Регистру привредних субјеката вршила се на основу Уредбе о регистрацији представништва страних правних лица у Регистар привредних субјеката који води Агенција за привредне регистре (*Сл. гласник РС*, бр. 114/2005).

словању су слободно спољнотрговинско пословање, третман најповлашћеније нације, национални третман, забрана квантитативних ограничења, јавност и поверљивост информација.²⁶ Мере које утичу на спољнотрговинско пословање²⁷ уводе се, прописују, спроводе и тумаче у складу са овим законом²⁸ и правилима Светске трговинске организације, прописима Европске уније и обавезама из међународних споразума, с тим што не смеју да имају за циљ или последице нарушавање слободе трговине и конкурентност учесника у одређеном спољнотрговинском

26 Тако страна роба увезена на територију Републике Србије неће имати мање повољан третман од третмана који има слична домаћа роба, као што ни права интелектуалне својине страних лица неће имати мање повољан третман од третмана који је дат правима интелектуалне својине домаћих лица. Слободно спољнотрговинско пословање регулисано је одредбама члана 5 Закона, те је прописано да се може ограничити само у складу са одредбама овог Закона, те да правна лица и предузетници у обављању спољнотрговинског пословања имају иста права као и у домаћем промету, док физичка лица, као и државни органи, верске, спортске, хуманитарне и остале организације имају иста права у спољнотрговинском промету као и у домаћем промету и у том промету учествују искључиво за сопствене потребе. Третман најповлашћеније нације је према одредбама члана 6 Закона дефинисан као примена најповољнијих услова у спољнотрговинском промету са земљом којој је овај третман додељен међународним споразумом или одлуком Владе, а најповољнији услови не укључују услове који су одобрени споразумом о слободној трговини, споразумом о царинској унији, аранжманом о пограничној трговини и услове одобрене или засноване на прелазним споразумима о успостављању зоне слободне трговине или царинске уније, док је законодавац предвидео одредбама члана 7 Закона да страна роба увезена на територију Републике Србије неће имати мање повољан третман од третмана који има слична домаћа роба, што се односи и на права интелектуалне својине. Изузеци од принципа спољнотрговинског пословања прописани су одредбама члана 11 Закона тако да се одредбе овог закона неће тумачити тако да спречавају увођење или примену мера које утичу на спољнотрговинско пословање, уколико се ове мере не примењују тако да чине произвољну или неоправдану дискриминацију међу државама односно царинским територијама где су на снази исти услови, или као прикривено ограничавање међународне трговине. Изузеци од принципа спољнотрговинског пословања примењују се када мере које утичу на спољнотрговинско пословање изазивају произвољну или неоправдану дискриминацију међу државама, односно царинским територијама где су на снази исти услови или као прикривено ограничење међународне трговине или ако се те мере уводе или примењују у циљу заштите: јавног морала; живота и здравља људи, животиња или биљака; права интелектуалне својине; уметничког, историјског или археолошког блага; необновљивог природног богатства; животне средине, природних реткости и угрожених биљних и животињских врста или безбедности, као и примене специфичних правила трговине златом и сребром и поштовања обавеза из међународних споразума.

27 Више о мерама по претходно важећем Закону: А. Ђирић, „Мере спољнотрговинских ограничења према новом законодавству Републике Србије“, *Право и привреда*, Београд, Удружење правника у привреди СЦГ, бр. 5–8/2006, стр. 687–706.

28 Више П. Капор, *Водич за спољнотрговинско пословање и праксу*, Пословни биро, Београд, 1996.

послу. Спољнотрговински промет робом у погледу извоза и увоза робе и квантитативних ограничења новим Законом је уређен у континуитету са решењима претходног закона.²⁹ Законодавац је детаљно регулисао документацију која се подноси уз захтев за издавање дозволе.³⁰ Спољнотрговински промет услуга законодавац није посебно дефинисао већ је упутио на међународне прописе који се односе на ову област,³¹ а као дан пружања услуга у спољнотрговинском промету (уговором), а ако тај дан није одређен уговором дато је овлашћење Министарству економије и регионалног развоја да пропише тај дан. Мере заштите су новим Законом уређене у осам чланова и њима је дат правни основ за увођење антидампинских мера, компензаторних мера, мера за заштиту од прекомерног увоза и мера за заштиту равнотеже платног биланса, што је у складу са одговарајућим споразумима Светске трговинске организације. По претходно важећем закону ова питања била уређена су у 33 члана.³² Предвиђено је како домаће лице у овим случајевима

29 Разлика у односу на претходна решења постоји код дефиниције транзита робе, јер је појам транзита уподобљен царинским прописима као кретање робе између два места у Републици Србији без стављања робе на унутрашње тржиште. Новим Законом законодавац је одредбе, којима се уређује издавање дозвола систематизовао у свега три члана за разлику од претходног закона где је иста материја била распоређена у једанаест чланова. Разликовање издавања дозвола на аутоматско и неаутоматско, које се дефинише одредбама члана 21 новог Закона је у складу са Споразумом о процедурама издавања увозних дозвола Светске трговинске организације и код нас до сада није било предвиђено. Законом су дати само појмови аутоматског издавања дозвола, које је предвиђено у свим случајевима када је уз захтев за њено издавање поднета прописана документација и неаутоматског издавања дозвола, док ће подзаконским актом у складу са наведеним споразумом бити уређени ближи услови и начин издавања дозвола и аутоматског и неаутоматског. О захтеву за издавање дозволе одлучује Министарство економије и регионалног развоја или други надлежни орган у складу са прописима, с тим што ако је за издавање дозволе то потребно прибавља се мишљење других органа, организација, институција и удружења а они су дужни да то мишљење дају у законом предвиђеном року.

30 То су извод из регистра, односно извод о регистрованом податку ако подносилац захтева подлеже обавези регистрације и доказе о испуњењу прописаних услова за добијање дозволе. Међутим, због мањих недостатака у документацији који не утичу на основне податке садржане у захтеву, захтев за издавање дозволе не може се одбити. Ближе услове за издавање, коришћење и укидање дозвола прописује Влада у складу са правилима Светске трговинске организације и прописима Европске уније. Законом су такође уређени посебни услови за обављање спољнотрговинског пословања, везаним за издавање или оверу исправа које прате робу приликом извоза, увоза или транзита, санитарним, ветеринарским и фитосанитарним захтевима и техничким прописима и стандардима.

31 М. Унковић, *Водич за спољнотрговинско пословање и љраксу*, Пословни биро, Београд, 1996.

32 Остали режими и мере у претходно важећем закону били су уређени као „Привремени режими и мере“ који се примењују ако је то потребно ради примене одредаба

треба да поступи и дато је овлашћење Влади да ближе пропише услове за та поступања. Промоција извоза и страних улагања представља новину у односу на претходно важећи закон,³³ обзиром да се Законом даје овлашћење Влади да, у циљу промоције извоза и страних улагања у Републици Србији оснује Агенцију.³⁴

IV Закључак

Доношење новог Закона о спољнотрговинском пословању, али и припремањем предлога Закона о изменама и допунама Закона о девизном пословању, који још егзистира у форми нацрта, либерализују се услови за прилив страних инвестиција чиме се стварају предуслови за развој домаће привреде, банкарског система, али тржишта новца и капитала, која су карактеристично за земље у транзицији у самом зачетку развоја. Квалитет нових закона је инсистирање законодавца на поштовању норми и стандарда светске и европске легислативе у овој области, чиме се стабилизују два стуба домаће легислативе, неопходна за глобализацију домаћих токова капитала и позитивне флукуације на тржишту новца и капитала, имамо ли у виду да је банкарска легислатива у већем делу хармонизирана са правом Европске уније. Код Закона о спољнотрговинском пословању значајна новина је утемељење Агенције за страна улагања и промоцију извоза, потом да законодавац напушта одредницу „прекогранични промет робе и услуга“ и везује основне елементе спољнотрговинског пословања за лица и дефинише принципе спољнотрговинског пословања. Законодавац је изричит да мере која се уводе не смеју да имају за циљ или последицу нарушавање слободе трговине и конкурентности учесника у одређеном

других прописа, који утичу на спољнотрговинско пословање, а најдуже до дана приступања Републике Србије Светској трговинској организацији. Међутим, како је накнадно утврђено да се овим одредбама не крше правила и принципи Светске трговинске организације, то су исте предвиђене као системско решење. То су: наплата, односно плаћање у роби или услугама; извоз и увоз без наплате, односно плаћања; изузеци у вези са робом купљеном у другој држави или царинској територији; праћење појединих спољнотрговинских послова и улагања у другој држави или царинској територији, што су решења и претходно важећег закона. – Види П. Капор, *Спољнотрговински ујовори о њродаји, засиуијању, дисирибуцији, комјензационим и комисионим њословима*, Пословни биро, Београд, 2001.

33 П. Капор, *Улајањем сѡраној кайишала у Јујославији*, Интермекс, Београд, 2002.

34 На оснивање и рад агенције примењује се Закон о јавним агенцијама (*Сл. јласник РС*, бр. 18/2005 и 81/2005). Агенција обавља стручне послове промоције страног улагања (наведене у члану 44) и стручне послове који се односе на промоцију извоза (наведене у члану 45). Надзор над радом Агенције врши Министарство економије и регионалног развоја. До доношења Закона Агенција је била образована као посебна организација Законом о министарствима (*Сл. јласник РС*, бр. 65/2008).

спољнотрговинском послу, те се примена мера укида, или се њихов степен или обим умањује када престану да постоје разлози за њену примену, или када се промене околности због којих су уведене. Надаље, појам транзита уподобљен је царинским прописима, док су одредбе, којима се уређује издавање дозвола систематизоване у свега три члана. Мере заштите су новим Законом ефикасно уређене у осам чланова, којима је дат правни основ за увођење антидампинских мера, компензаторних мера, мера за заштиту од прекомерног увоза и мера за заштиту равнотеже платног биланса у складу са одговарајућим споразумима Светске трговинске организације. Нацрт Закона о изменама и допунама Закона о девизном пословању представља надградњу домаће легислативе у овој области и корак даље у либерализацији у односу на важећи Закон о девизном пословању, који је на снази од 27.7.2006. године, а којим је установљен принцип постепене либерализације кретања капитала, како за домаћа лица – резиденте, тако и за страна лица – нерезиденте, либерализација текућих плаћања и капиталних послова и то послова са дугорочним хартијама од вредности, са финансијским дериватима, инвестиционим и добровољним пензијским фондовима и по основу осигурања, све у складу са Директивом ЕУ бр. 1889/2005. Наше тржиште новца и капитала је хармонизацијом прописа стабилизовано и усмерено у правцу прогресивног развоја, што неминовно утиче и на флукуације на тржишту у позитивном смеру, посебно имајући у виду да глобална рецесија јењава, а тренутак оздрављења светске привреде морамо дочекати спремни, рачунамо ли на интеграцију домаћег тржишта у глобалне токове капитала.

Marijana DUKIĆ-MIJATOVIĆ, PhD
Assistant Professor at the Faculty of Law
University Commercial Academy of Novi Sad

A REVIEW OF FLUCTUATIONS IN THE DOMESTIC MONEY AND CAPITAL MARKETS IN LIGHT OF CURRENT LEGISLATION

Summary

After passing the current legislation, whose quality is equivalent to the legislature's insistence on respect for norms and standards of European and world legislation in this area, they liberalize the conditions for the inflow of

foreign investment. Legislative activity, motivated with legal liability, creates prerequisites for positive fluctuations in the domestic money market and capital, which is typical for countries in transition in the infancy of development. The construction of high-quality basis of national legislation, necessary for the globalization of domestic capital flows, we ask ourselves whether the banking legislation in mostly harmonized with the European Union, the problem is approached from a macro point of view. In this way fluctuations in the domestic money market and capital are generally directed towards the development and growth, which restricts the individual improvements in any particular case of economic reality, but with reliable amplitude development.

Key words: *money and capital markets, fluctuations, legal news, legal liability.*